

Лукіна Тетяна Олександрівна,
доктор наук з державного управління,
професор кафедри управління освітою
Національної академії державного управління при Президентіві України,
професор кафедри професійної освіти Центрального інституту післядиплом-
ної педагогічної освіти АПН України

ЯКІСТЬ ПІДГОТОВКИ УПРАВЛІНСЬКИХ КАДРІВ ЯК ОСНОВА ПОЛІПШЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анотація

У статті розкривається зміст категорії якості освіти, якості підготовки управлінських кадрів. Пропонується структурна модель якості освіти. Якість підготовки управлінських кадрів розглядається в контексті модернізації системи управління освітою як основа поліпшення якості вищої освіти. Запропонована система дій щодо організації спеціального навчання управлінських кадрів для системи освіти.

Ключові слова: якість освіти, якість підготовки управлінських кадрів, система управління освітою, модернізація системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів, державна освітня політика, моніторинг якості професійної компетентності.

Розвиток філософської думки та суспільних процесів кінця ХІХ – початку ХХ ст. ознаменувався формуванням у російській філософії так званої філософії якості буття, основоположниками якої стали М.Бердяєв, М.Реріх, І.Ільїн. На думку російського дослідника О.Субетто, наприкінці минулого століття відбулася так звана *квалітативна революція*, тобто революція якості [8]. Це було викликано наростаючою технологічною, екологічною, економічною зв'язаністю процесів та їх системністю. За останні десятиліття революція якості пройшла кілька фаз свого розвитку, остання з яких ознаменувалася тим, що відбувся зсув у бік якості людини, якості освіти, якості екології і якості життя. Цей факт пояснює виникнення в останній чверті ХХ ст. у біль-

шості країнах усього світу спільної тенденції, що проявилися в нестримному прагненні держав забезпечити найліпшу якість освіти як одну з основних національних цінностей. Якість освіти перетворилася на основну стратегічну мету, досягненню якої підпорядковувалася вся освітня політика. Для її досягнення розробляються освітні стандарти, впроваджуються у практику діяльності навчальних закладів системи управління якістю освіти [4; 7], заснуються нові спеціальності такі як наприклад, “менеджер з якості”, “експерт з якості” тощо. Таким чином, якість освіти розглядається розвинутими країнами як основа конкурентоспроможності держави, гарант її економічного та політичної незалежності й розвитку, а оцінка досягнутої якості освіти виступає найважливішим критерієм сучасного розвитку [3].

Отже, зміни, що відбуваються у системах освіти різних країн, у тому числі й в Україні, пов’язані не тільки з переглядом змісту навчальних програм і планів, строків навчання, розширенням множини спеціальностей і професій [9]. Ці зміни безпосередньо пов’язані з процесами управління освітньою системою, необхідністю модернізації самої системи управління, оновлення форм і методів здійснення цього управління, причому як державного, так і адміністративного, забезпечення вимірюваності освітніх результатів, прозорості процедур оцінки тощо. Зазначені завдання передбачені Болонською декларацією та є обов’язковою вимогою для входження України до світового освітнього простору. Головною, базовою умовою успішної реалізації поставлених завдань є забезпечення належного рівня й якості підготовки управлінських кадрів всіх рівнів в системі освіти України.

Таким чином, основною метою даної публікації є обґрунтування тези про те, що якість підготовки (як професійної освіти, так і психологічної готовності) управлінських кадрів має розглядатися як основа поліпшення якості вищої освіти та успішної реалізації основних завдань державної освітньої політики щодо інтеграції вищої освіти України до європейського освітнього простору. Основний зміст цього твердження розкриємо через розгляд двох ключових моментів: а) сутність поняття «якість вищої освіти» та «якість під-

готовки управлінських кадрів»; б) головні напрямки модернізації системи підготовки управлінських кадрів.

З філософської точки зору якість освіти виступає своєрідним синтезатором усіх сучасних проблем розвитку освіти в державі й одночасно є індикатором якості освітньої політики і реформ освіти за останні роки. Якість освіти можна розглядати як філософську, політичну, соціально-педагогічну, психологічну, управлінську, певною мірою економічну категорію.

Якість освіти визначається у науковій літературі по-різному, і як *суспільного явища*, і як *системи (через її внутрішню й зовнішню якість)*, і як *освітнього процесу* (як процесу споживання наданих освітніх послуг), і як *його результату* (як якості освіченості та особистості випускника навчального закладу). Усе розмаїття думок щодо визначення сутності якості освіти можна, на наш погляд, формально поділити на дві основні групи: унормованого підходу та управлінського. Прихильники першого, нормованого, підходу сутність якості освіти розглядається з точки зору задоволення потреб та досягнення певних норм, стандартів, цілей (особистості, суспільства, держави), що нормативно затверджені відповідними документами. Другий підхід, суто управлінський, подає категорію якості освіти з позицій управлінської та політичної категорії, що виступає одним з центральних понять сучасної теорії й практики управління якістю.

У Національній доктрині розвитку освіти *якість освіти* визначена *пріоритетним напрямом державної освітньої політики*, а науковий супровід, моніторинг та оцінка ефективності освітніх реформ названі обов'язковими елементами модернізації системи управління освітою [5].

Коротко зупинимося на розгляді якості освіти з позицій якості освітньої системи, тому що він дає змогу розкрити сутність і структуру якості освіти.

Структурну модель якості освіти як якості освітньої системи наведено на рис. 1. Зазначимо, що така модель може описувати якість системи освіти будь-якого рівня: від інституційного до національного (загальнодержавного).

Крім того, вона за аналогією може бути застосована як до системи загальної середньої освіти, так і до вищої, і до професійно-технічної, тому що містить елементи, що притаманні кожній з них. Відмінності проявляються лише при визначенні змістового наповнення кожного з структурних елементів: конкретних показників (індикаторів) якості, критеріїв оцінювання, освітніх цілей відповідного рівня, нормативних вимог, стандартів якості тощо. У своїх міркуваннях щодо структури освіти ми виходили з моделі, що була запропонована свого часу фахівцями дослідницького центру проблем якості підготовки спеціалістів для подання структури якості вищої освіти через взаємозалежні сукупності зовнішньої та внутрішньої якостей освітньої системи [6].

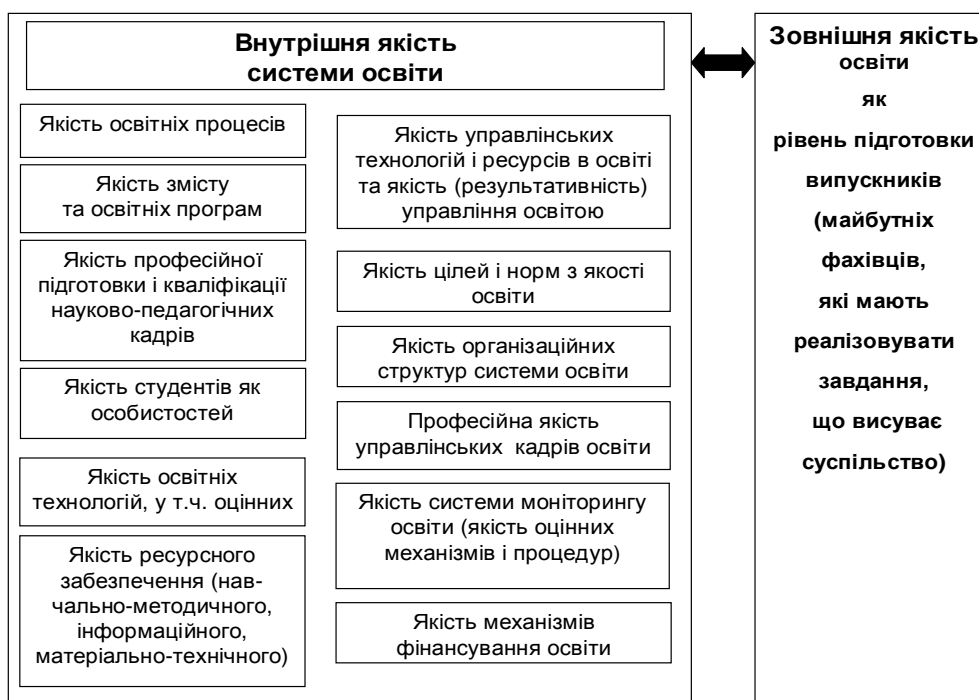

Рис. 1. Структурна модель якості освіти

У будь-якому разі якість освіти є динамічною категорією, змістове наповнення якої змінюється, уточнюється, доповнюється відповідно до професійних, державних, суспільних і особистісних потреб. На нашу думку, якість освіти недоцільно розглядати без ув'язки її сутності з управлінським аспектом, тому що вимірювання й оцінювання досягнутої якості, моделю-

вання й прогнозування майбутніх результатів має здійснюватися саме з метою послідуючого управлінського впливу на виявлені недоліки, корекцію освітнього процесу та поліпшення незадовільного стану підготовки фахівців.

Отже, *якість освіти* можна уявити як певну збалансовану відповідність освіти численним потребам, цілям, умовам, затвердженим освітнім нормам і стандартам, яка встановлюється з метою виявлення причин порушення цієї відповідності та управління процесом поліпшення встановленої якості.

Якість освіти, зокрема вищої, – досить складна категорія, яка не зводиться тільки до якості навченості, якості інтелектуального розвитку студента, випускника, майбутнього фахівця. Якість освіти – це інтегральний показник, що містить узагальнені характеристики якості освітнього середовища, матеріально-технічного й науково-методичного забезпечення, оцінних технологій і механізмів вимірювання якості освіти та інших складових [3]. Директор Міжнародного інституту планування освіти при ЮНЕСКО Філіп Г.Кумбс на підставі проведеного ним ще наприкінці у 60-х рр. аналізу наслідків впровадження реформ в освітню галузь дійшов висновку, що проблеми змісту і якості освіти неможливо розв'язати формальним шляхом, за рахунок однієї лише структурної перебудови системи освіти [2]. Для її вирішення потрібно внести докорінні зміни насамперед у систему управління освітою, навчання, перепідготовки й підвищення кваліфікації управлінських кадрів для системи освіти.

Для одержання узагальненої оцінки якості освіти необхідно здійснити оцінювання кожної компоненти, яка, у свою чергу, є складною системою. На цьому рисунку структурні компоненти виступають *об'єктами моніторингу якості освіти*. За результатами моніторингового оцінювання на ці об'єкти має спрямовуватися дія як самої системи освіти з метою усунення недоліків та невідповідності нормативним вимогам, так органів державного управління освітою задля створення належних умов, що гарантують можливість отримання якісної освіти та реалізації освітньої політики держави.

Складовою моніторингу якості освіти має бути *моніторинг якості професійної компетентності державних службовців*, що являє собою цілісну систему безперервного й тривалого спостереження, контролю, оцінювання наявного стану освіти управлінських кадрів, рівня їх професійної компетентності, прогнозування на підставі одержаної об'єктивної інформації основних тенденцій і вимог щодо формування освітніх та професійних потреб державних службовців.

Отже, у вирішенні проблеми забезпечення високої якості освіти в Україні особливого значення набуває завдання *модернізації системи підготовки управлінських кадрів для сфери освіти*. Дане завдання можна розглядати як створення необхідних умов, базису для реалізації безпосередньо освітянських завдань удосконалення якості освіти. Ми вважаємо, що від кваліфікації управлінських кадрів, наявності в них досконалих професійних навичок аналізу та вироблення освітньої політики, програм стратегічного управління освітою, управління якістю освіти, сформованості готовності до змін, до навчання упродовж життя тощо залежить й ефективність процесів реформування системи освіти загалом і вищої зокрема, успішність входження України до європейського освітнього простору. Наявність зазначених вище якостей і професійних навичок управлінських кадрів у сфері освіти дасть можливість, зокрема, реально упровадити нові сучасні механізми об'єктивного оцінювання досягнутих результатів розвитку освітньої системи та окремих навчальних закладів, застосовувати адекватні перетворенням форми й методи управління, не підмінюючи їх застарілими за своїм змістом та ідеологією, як, на жаль, часто відбувається сьогодні. Без висококваліфікованих управлінців, озброєних найсучаснішими теоретичними знаннями, практичними навичками, стратегічним мисленням, технологіями вимірювання й оцінювання досягнутих результатів, прогнозування перспективних напрямів система управління освітою перетвориться на тягар, який гальмує процес розвитку освітньої системи, а разом з нею й усього суспільства.

Під *якістю професійної підготовки (компетентності) управлінських кадрів у сфері освіти* розуміємо їх здатність до повноцінного та ефективного виконання своїх професійних та посадових обов'язків державних службовців у відповідних органах державної влади, які визначаються завданнями державної політики з урахуванням сучасних практичних потреб суспільства, освітньої системи та державної влади.

Ключовими принципами підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації управлінських кадрів для сфери освіти, на нашу думку, мають стати:

- орієнтація підготовки управлінських кадрів сфери освіти на реальні завдання державної освітньої політики та потреби суспільства й галузі;
- поєднання професійного та особистісного розвитку управлінців;
- розробка спільними зусиллями науковців, державних органів управління освітою науково-педагогічних працівників вищої школи і системи післядипломної освіти системи чітких вимог оціночної професійної підготовки, професійних знань і навичок управлінських кадрів для сфери освіти. Спроби вирішити це питання спільними зусиллями вже здійснювалися, зокрема Десмондом Дж. Келлі [1];
- інтеграція найкращого світового й вітчизняного досвіду щодо організації професійного навчання управлінських кадрів.

Цілком зрозуміло, що втілення цих принципів і вироблення загальної стратегії реформування системи підготовки управлінських кадрів буде на перших етапах реалізуватися діючою структурою державного управління. Причому якість надання академічної професійної підготовки управлінських кадрів може бути ефективним лише у тому разі, коли будуть запроваджуватися й відповідні зміни у саму систему державного управління освітою. Інакше кажучи, процес поліпшення якості підготовки управлінців реально поділяється на три основні напрямки, що є взаємозалежними:

1. *Модернізація системи управління освітою.* Даний напрям включає широкий спектр дій щодо створення структури забезпечення, контролю та

управління якістю освіти на всіх рівнях. Одними з першочергових завдань, які потрібно вирішити під час модернізації системи управління освітою є:

- вирішення питань забезпечення системи управління освітою висококваліфікованими кадрами, що здобули сучасну спеціальну підготовку;
- створення реально діючої ефективного механізму управління (менеджменту) якістю на різних рівнях функціонування системи освіти: від окремого навчального закладу до національного;
- створення національної системи моніторингу якості освіти України, оцінки ефективності прийняття управлінських рішень в галузі освіти та результативності реформ, тобто систему і цілісний механізм оцінки якості освіти, прогнозування її подальшого розвитку;
- розробка концепції модернізації освітньої галузі, єдиної цільової комплексної програми розвитку національної системи освіти загалом та вищої зокрема та інших ідеологічних державних документів, в яких була б відображена освітня політика України та визначені засоби та ресурси, насамперед фінансові й кадрові щодо їх реалізації;
- розробка комплексної цільової державної програми перспективних прикладних наукових досліджень у галузі менеджменту та кваліметрії освіти, розробки ефективних педагогічних технологій, які надавали б можливість всебічно вивчати освітнє середовище та суттєво поліпшити якість освіти на всіх освітніх рівнях і в усіх її проявах;

2. *Модернізація механізму підготовки управлінських кадрів* для системи освіти. Реалізація даного напрямку означає:

- отримання управлінськими кадрами сфери освіти *обов'язкової спеціальної освіти* у ВНЗ для державних службовців (наприклад, Національна академія державного управління при Президенті України та її регіональні інститути);
- *академічність*, ґрунтовність цієї освіти, а не її короткотерміновий, тренінговий характер;

- вироблення державного механізму морального заохочення, управління кар'єрним зростанням фахівців, що отримали спеціальну освіту в галузі державного управління освітою та її якістю;

- запровадження фундаментальних наукових досліджень в галузі державного управління освітою та якістю освіти, механізмів і технологій оцінювання й управління цією якістю, а також якістю професійної підготовки управлінських кадрів; створення експериментальних майданчиків для апробації цих механізмів і технологій;

- спрямованість на вироблення навичок адаптації до постійно змінюваних умов професійної діяльності, соціального середовища та управління змінами;

- акцентування уваги на формування навичок розробки єдиної стратегії загального розвитку освіти, системного аналізу освітньої політики, моделювання ситуацій, прогнозування наслідків діяльності.

3. *Модернізація освітнього середовища та системи вищої освіти.* Зазначений напрямок тісно пов'язаний з двома попередніми, оскільки вища освіта є тією сферою, яка фактично покликана забезпечити можливість їх реалізації. Система вищої освіти здійснює підготовку як наукових, так і науково-педагогічних кадрів, від якості яких залежить і підготовка управлінських кадрів, і рівень їх професійної компетенції, і вироблення освітньої політики держави.

Отже, говорячи про якість підготовки управлінських кадрів як основу поліпшення якості вищої освіти ми насамперед маємо на увазі формування в них навичок управління якістю стосовно освітньої сфери, що означає не лише підтримку існуючого налагодженого стану функціонування всіх елементів освітньої системи, а й творення умов, які забезпечили б можливість постійного розвитку, удосконалення даної системи.

Список використаних джерел

1. Десмонд Дж. Келлі. Оцінка системи професійної підготовки державних службовців в Україні: Звіт, підготовлений на замовлення Світового банку за підтримки Центру сприяння інституційного розвитку державної служби при Головному управлінні державної служби України. – 2005.
2. Кумбс Ф. Г. Кризис образования в современном мире (системный анализ): Пер. с англ. С.Л. Володиной и др. / Под ред. Г.Е. Скорова. - М.: Прогресс, 1970. - 261 с.
3. Лукіна Т.О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: Монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 298 с.
4. Любимов Л.Л., Ларионова М.В., Кузьминов Я.И. Общие цели Болонского процесса, их совместимость с национальными целями российского высшего образования. Участники процесса // <http://www.bologna.mgimo.ru/>.
5. Про національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 347 // Освіта України. – 2002. - № 33.
6. Селезнева Н.А. Качество высшего образования как объект системного исследования // Проблемы качества образования.- М., Уфа, 2001. - Кн.1: Качество высшего образования как объект системного исследования. Образовательные стандарты и качество образования. - С. 5 - 28.
7. Сенашенко В., Ткач Г. Болонский процесс и качество образования // *Alma Mater. Вестник высшей школы.* - 2003. - № 8.
8. Субетто А.И. Введение в квалиметрию высшей школы: В 4 кн. / Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов. - Кн.1: Общие основания квалиметрии высшей школы. - М., 1991. - 96 с.
9. Якименко Ю. Вдосконалення системи контролю якості вищої технічної освіти і Болонський процес // *Вища школа.* - 2004. - № 5-6. - С.80 - 86.

Лукина Т.А.

Качество подготовки управленческих кадров как основа улучшения качества высшего образования

Аннотация

В статье раскрывается содержание категории качества образования, качества подготовки управленческих кадров. Предлагается структурная модель качества образования. Качество подготовки управленческих кадров рассматривается в контексте модернизации системы управления образованием как основа улучшения качества высшего образования. Предложена система действий относительно организации специального образования управленческих кадров для системы образования.

Ключевые слова: качество образования, качество подготовки управленческих кадров, система управления образованием, модернизация системы подготовки и повышения квалификации кадров, государственная образовательная политика, мониторинг качества профессиональной компетентности.

Lukina T.O.

Quality of Managerial Staff training as a Basis for Improvement of Higher Education Quality

Resume

The article shows essence of education quality, quality of managerial staff training. The structural model of education quality is offered. The quality training of managerial staff is examined in the context of modernization of higher education management system and as a basis for improvement of higher education quality. System of actions about organization of the special formation of managerial staff for the education system is offered.

Keywords: education quality, quality of management personnel training, management system of education, modernization of the system of training and development of personnel qualification, public education policy, monitoring of professional competence quality.

Лукіна Т.О. Якість підготовки управлінських кадрів як основа поліпшення якості вищої освіти України / Вища освіта України. – 2006. – Т.3. – С.136 – 142.